

УДК 159.9:37.091.3-056.2/.3:364.62-027.553:355.01

[https://doi.org/10.52058/2786-5274-2026-5\(57\)-3711-3726](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2026-5(57)-3711-3726)

Омельченко Ірина Миколаївна доктор психологічних наук, професор, головний науковий співробітник відділу психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими потребами, Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України, м. Київ, <https://orcid.org/0000-0002-4698-0273>

Боярчук Андрій Миколайович аспірант, Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України, м. Київ, <https://orcid.org/0009-0009-0978-3893>

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД РОДИН ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТИВНОСТІ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Анотація. Актуальність дослідження зумовлена зростанням кількості дітей з особливими освітніми потребами в умовах воєнного стану та посиленням впливу кризових факторів на родини військовослужбовців, що ускладнює процеси соціальної адаптації дітей і потребує системних підходів до їх підтримки. Метою роботи є формування та обґрунтування інтегрованої системи психологічного супроводу родин військовослужбовців, спрямованої на підвищення рівня соціальної адаптивності дитини з особливими освітніми потребами. Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові та спеціальні методи, зокрема аналіз і узагальнення наукових джерел, порівняльний аналіз статистичних даних, системний підхід до вивчення сімейного середовища, а також структурно-функціональний аналіз механізмів психологічного супроводу (допомоги та підтримки). У процесі дослідження здійснено оцінку динаміки розвитку інклюзивної освіти, проаналізовано вплив соціально-психологічних чинників родин військовослужбовців на адаптаційні можливості дітей з особливими освітніми потребами та узагальнено наявні інституційні й громадські ресурси підтримки. Результати дослідження відображають тенденцію до зростання кількості дітей з особливими освітніми потребами на тлі розширення інклюзивного освітнього середовища та водночас засвідчують наявність регіональних диспропорцій у доступі до відповідних послуг. Визначено, що поєднання факторів військового середовища (мобілізація, розлука, хронічний стрес, вимушені переміщення) формує підвищене навантаження на сімейну систему, що негативно впливає на емоційний стан і поведінкові реакції дитини. Узагальнення наявних ресурсів підтримки виявило їх фрагментарний характер та недостатню орієнтацію на потреби дітей з особливими

освітніми потребами. На цій основі було розроблено концептуальну модель психологічного супроводу, яка інтегрує сімейно-психологічний, дитячо-адаптаційний, освітньо-інклюзивний та соціально-ресурсний компоненти і передбачає поетапну реалізацію з урахуванням індивідуальних особливостей дитини та умов функціонування родини. Практична цінність дослідження полягає у можливості використання запропонованої моделі психологічного супроводу в діяльності психологів, педагогів, фахівців інклюзивно-ресурсних центрів та соціальних служб для підвищення ефективності підтримки родин військовослужбовців і забезпечення сталого розвитку соціальної адаптивності дітей з особливими освітніми потребами в умовах воєнного стану.

Ключові слова: інклюзія, сімейне середовище, воєнний стрес, емоційна регуляція, адаптаційні процеси, психосоціальна підтримка.

Iryna Omelchenko DSc. of Psychological Sciences, professor, chief researcher of the Department of Psychological and Pedagogical Support for Children with Special Needs, Mykola Yarmachenko Institute of Special Education and Psychology, the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, <https://orcid.org/0000-0002-4698-0273>

Andriy Boyarchuk postgraduate student, Department of Psychological and Pedagogical Support for Children with Special Needs, Mykola Yarmachenko Institute of Special Education and Psychology, the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, <https://orcid.org/0009-0009-0978-3893>

PSYCHOLOGICAL WORK WITH MILITARY FAMILIES TO ENHANCE THE SOCIAL ADAPTABILITY OF A CHILD WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS IN WARTIME CONDITIONS

Abstract. The relevance of the study is обусловед by the increasing number of children with special educational needs under martial law and the intensified impact of crisis factors on military families, which complicates children's social adaptation and necessitates systemic approaches to their support. The aim of the study is to develop and substantiate an integrated system of psychological support for military families aimed at enhancing the social adaptability of a child with special educational needs. The methodological framework of the study is based on general scientific and specialized methods, including analysis and synthesis of scientific sources, comparative analysis of statistical data, a systemic approach to studying the family environment, and structural-functional analysis of mechanisms psychological support (help and support). The study evaluates the dynamics of inclusive education development, analyzes the impact of socio-psychological factors within military families on the adaptive capacities of children with special educational needs, and generalizes existing institutional and community support resources. The results reflect

a growing trend in the number of children with special educational needs alongside the expansion of inclusive educational environments, while also revealing regional disparities in access to relevant services. It has been determined that the combination of military-related factors (mobilization, separation, chronic stress, forced displacement) creates an increased burden on the family system, negatively affecting the emotional state and behavioral responses of the child. The analysis of existing support resources has revealed their fragmented nature and insufficient focus on the needs of children with special educational needs. On this basis, a conceptual model of psychological support has been developed, integrating family-psychological, child-adaptive, educational-inclusive, and socio-resource components, and предусматриває a phased implementation considering the individual characteristics of the child and the family context. The practical value of the study lies in the possibility of applying the proposed psychological support model in the activities of psychologists, educators, specialists of inclusive resource centers, and social services to enhance the effectiveness of support for military families and ensure the sustainable development of social adaptability of children with special educational needs under wartime conditions.

Keywords: inclusion, family environment, wartime stress, emotional regulation, adaptive processes, psychosocial support.

Постановка проблеми. Сучасні умови воєнного стану в Україні зумовлюють суттєві трансформації соціального середовища, що безпосередньо впливають на функціонування сім'ї як базового інституту розвитку дитини. Особливої уваги потребують родини військовослужбовців, у яких поєднуються впливи бойового стресу, тривалої розлуки, вимушених переміщень та невизначеності життєвих обставин [1]. У таких умовах сім'я функціонує в режимі підвищеного психологічного навантаження, що ускладнює реалізацію виховних функцій і знижує здатність до забезпечення стабільного емоційного середовища для дитини. Додаткового загострення ця проблема набуває у випадку виховання дітей з особливими освітніми потребами, для яких стабільність, передбачуваність середовища та безперервність підтримки є ключовими умовами розвитку. Порушення звичних рутин, обмежений доступ до корекційно-розвиткових послуг, дефіцит фахівців і зростання психоемоційного напруження у родині негативно позначаються на процесах соціалізації та адаптації таких дітей [2]. Водночас наявні підходи до психологічної допомоги здебільшого орієнтовані або на підтримку військовослужбовців і їхніх родин, або на забезпечення інклюзивної освіти, що зумовлює відсутність комплексного бачення проблеми в контексті поєднання цих двох факторів. З огляду на це актуалізується потреба у розробці інтегрованих підходів до психологічного супроводу родин військовослужбовців, які виховують дітей з особливими освітніми потребами, з урахуванням специфіки воєнного впливу та необхідності забезпечення соціальної адаптивності дитини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові підходи до дослідження психологічного супроводу родин військовослужбовців та дітей з особливими освітніми потребами формуються у межах інтеграції психологічних, соціальних і освітніх аспектів. У дослідженні А. Anggraini та ін. акцент зроблено на ролі сімейної резильєнтності, соціальної підтримки та внутрішньосімейних стратегій подолання труднощів у забезпеченні адаптації дітей з інвалідністю [3]. Подібна проблематика розглядається у роботі К. Bondar та ін., де підкреслено вплив воєнного середовища, втрати безпеки та батьківської травматизації на процеси адаптації дітей [4]. У контексті військових родин дослідження М. Shin та G. Misca засвідчують позитивний вплив програм підтримки батьківства на функціонування сім'ї, однак обмеженість емпіричної бази знижує рівень їх практичної ефективності [5]. Аналіз психічного здоров'я дітей військово-службовців, представлений у роботі G. Leskin та ін., вказує на підвищені ризики тривожних і поведінкових порушень, водночас підкреслюючи значення сімейної підтримки як захисного чинника [6]. Розвиток підходів до формування резильєнтності військових родин висвітлено у дослідженні М. Hébert та ін., де наголошено на варіативності програм підтримки та відсутності єдиних критеріїв їх оцінювання [7]. У роботі М. Sands та ін. визначено специфічні труднощі військових родин, що виховують дітей з інвалідністю, пов'язані з мобільністю, стресом та розлукою [8]. Українські дослідження поглиблюють розуміння зазначеної проблематики. Зокрема, І. Омельченко та А. Боярчук акцентують увагу на ролі сімейного середовища, стилів виховання та емоційної стабільності батьків у формуванні адаптаційних механізмів дитини [9]. У роботах Н. Ярмоли та І. Хотенюк [10], а також О. Василенко і Ю. Безручук розкрито значення міждисциплінарної взаємодії та комплексного соціально-психологічного супроводу родин [11]. Дослідження А. Курчатової та ін. доповнює ці підходи, акцентуючи увагу на гармонізації сімейних відносин і підвищенні батьківської компетентності [12].

Таким чином, аналіз наукових джерел свідчить про формування багатовекторного підходу до дослідження психологічного супроводу (допомоги і підтримки) (за В. Кобильченко) [13] родин військовослужбовців і дітей з особливими освітніми потребами, який охоплює аспекти сімейної резильєнтності, психічного здоров'я, освітньої інклюзії та соціальної підтримки. Водночас виявлено низку системних проблем, що обмежують ефективність існуючих підходів. Зокрема, переважає орієнтація на окремі компоненти підтримки (психологічний або освітній), що не забезпечує цілісного впливу на сімейне середовище; спостерігається недостатня координація між інституційними та громадськими ресурсами; обмеженим залишається врахування специфіки військового контексту та кумулятивного впливу стресових факторів на дитину з ООП. За таких умов відсутність інтегрованої моделі психологічного супроводу зумовлює фрагментарність допомоги та підтримки, і відповідно знижує її результативність. Це визначає необхідність розроблення комплексного підходу,

який поєднуватиме сімейний, освітній і соціальний компоненти у межах єдиної системи психологічного супроводу.

Метою дослідження є формування та обґрунтування системи психологічної роботи з родинами військовослужбовців, спрямованої на підвищення рівня соціальної адаптивності дитини з особливими освітніми потребами в умовах війни.

Виклад основного матеріалу. Функціонування родини військовослужбовця, яка виховує дитину з особливими освітніми потребами, характеризується підвищеною складністю та багатовимірністю соціально-психологічних процесів. Специфіка професійної діяльності військовослужбовців пов'язана з високим рівнем стресу, частими відрядженнями, мобілізаційними процесами, а також необхідністю постійної адаптації до умов невизначеності, що створює додаткове навантаження на сімейну систему [14]. У таких умовах забезпечення повноцінного розвитку дитини з ООП, яка потребує системної підтримки, індивідуалізованого підходу до навчання та стабільного емоційного середовища, значно ускладнюється.

Накладання воєнних стресорів на потреби дитини з ООП призводить до формування подвійного навантаження на родину, що проявляється у зростанні емоційної напруги, психологічного виснаження батьків, ускладненні виконання виховних функцій та порушенні усталених моделей сімейної взаємодії. Зокрема, участь військовослужбовця у бойових діях, тривала розлука, переміщення, травматичний досвід та ризики для життя формують специфічні виклики, які впливають не лише на індивідуальний стан дорослого, а й на загальну динаміку сімейного середовища [1].

Це, у свою чергу, безпосередньо позначається на здатності дитини з особливими освітніми потребами до соціальної адаптації, оскільки її розвиток значною мірою залежить від стабільності, передбачуваності та емоційної підтримки з боку дорослих. Типовими проблемами таких родин виступають часті переїзди, мобілізація одного з батьків, фінансові труднощі та погіршення психічного здоров'я членів сім'ї.

У сукупності ці чинники спричиняють дестабілізацію сімейного функціонування та обмежують доступ до необхідних освітніх і корекційно-розвиткових послуг для дитини [1]. Важливим ресурсом подолання зазначених труднощів виступає ефективна сімейна комунікація, яка забезпечує емоційну підтримку, знижує рівень тривожності та сприяє формуванню спільних стратегій адаптації до нових умов [15]. Водночас за відсутності системної підтримки сім'ї військовослужбовців не завжди здатні самостійно компенсувати негативний вплив зовнішніх стресорів, що посилює ризики дезадаптації дитини з ООП. У цьому контексті особливої актуальності набуває аналіз стану та динаміки дітей з особливими освітніми потребами в умовах воєнного стану, що дозволяє оцінити масштаб проблеми та виявити ключові тенденції у сфері забезпечення їхніх освітніх і соціальних потреб (табл. 1).

Таблиця 1

**Динаміка та структура забезпечення освітніх
потреб дітей з ООП в Україні в умовах воєнного стану**

Показник	2020/2021	2022/2023	2024/2025
Кількість дітей з ООП	25 078	33 861	47 610
Кількість інклюзивних класів	18 681	24 995	33 397
Частка дітей у ЗДО (деокуповані території)	–	–	36,1%
Частка дітей у фронтних зонах	–	–	9,4%
Частка сільської місцевості (фронт)	–	–	3,4%

Джерело: побудовано за [15]

Аналіз динаміки забезпечення освітніх потреб дітей з особливими освітніми потребами свідчить про суттєве зростання їх кількості в умовах воєнного стану. Так, чисельність дітей з ООП збільшилась з 25 078 осіб у 2020/2021 навчальному році до 47 610 осіб у 2024/2025 році, тобто на 22 532 особи, або майже на 89,9 %. Паралельно з цим спостерігається розширення інклюзивного освітнього середовища: кількість інклюзивних класів зросла з 18 681 до 33 397, що становить приріст на 14 716 класів, або 78,8 %. Це свідчить про активізацію інклюзивних процесів навіть в умовах воєнної нестабільності. Водночас кількісне зростання супроводжується суттєвою територіальною диференціацією доступу до освітніх послуг. Зокрема, у 2024/2025 навчальному році 36,1 % дітей з ООП зосереджено у закладах дошкільної освіти на деокупованих територіях, що вказує на нерівномірність відновлення освітньої інфраструктури. Натомість у фронтних регіонах частка таких дітей становить лише 9,4 %, а у сільській місцевості цих територій – критично низькі 3,4 %, що свідчить про обмежений доступ до інклюзивних послуг та високі ризики втрати освітніх і соціальних навичок. Таким чином, попри позитивну динаміку розвитку інклюзивної освіти, у воєнних умовах посилюється дисбаланс між зростаючою потребою у підтримці дітей з ООП та реальними можливостями її забезпечення, особливо в регіонах підвищеного ризику. У зазначених умовах ключовим фактором збереження та розвитку адаптивних можливостей дитини виступає сімейне середовище, яке в родинях військовослужбовців зазнає додаткового впливу дестабілізуючих чинників [17].

Тому доцільним є дослідження впливу соціально-психологічного стану родини військовослужбовця на рівень адаптивності дитини з особливими освітніми потребами (табл. 2).

Таблиця 2

**Вплив соціально-психологічного стану родини
військовослужбовця на адаптивність дитини з ООП**

Фактор сімейного середовища	Вияв у родині військовослужбовця	Психологічний механізм впливу	Вплив на дитину з ООП	Кінцеві наслідки
Розлука (мобілізація)	Тривала відсутність одного з батьків	Порушення прив'язаності, дефіцит емоційного контакту	Емоційна нестабільність, тривожність	Регрес соціальних і поведінкових навичок
Хронічний стрес	Постійна тривога, страх за життя, невизначеність	Емоційне зараження, підвищення базового рівня напруги	Гіпертривожність, дратівливість	Поведінкові розлади, труднощі взаємодії
Вимушені переїзди	Часта зміна місця проживання, освітнього середовища	Руйнування стабільних рутин, втрата звичних соціальних зв'язків	Дезорієнтація, порушення адаптації	Дезадаптація, зниження соціалізації
Фінансові труднощі	Обмеження доступу до послуг і ресурсів	Дефіцит стимулюючого середовища розвитку	Переривання терапії, навчальної підтримки	Зниження темпів розвитку
Психологічне виснаження батьків	Емоційне вигорання, зниження ресурсності	Зниження батьківської чутливості та залученості	Дефіцит підтримки та контролю	Соціальна ізоляція, зростання залежності
Відсутність системної допомоги	Фрагментарність або недоступність послуг	Переривання безперервності розвитку	Втрата сформованих навичок	Довготривала дезадаптація

Джерело: побудовано за [1; 2; 9; 11; 12]

Аналіз представлених факторів свідчить, що вплив сімейного середовища на дитину з особливими освітніми потребами реалізується через комплекс взаємопов'язаних психологічних механізмів, серед яких ключовими є порушення емоційної прив'язаності, ефект емоційного зараження та руйнування стабільних поведінкових рутин. Найбільш критичними чинниками виступають розлука внаслідок мобілізації та хронічний стрес, які формують базову нестабільність емоційного середовища дитини.

Встановлено, що у більшості випадків негативний вплив має кумулятивний характер: поєднання декількох факторів (зокрема стресу, переїздів та фінансових обмежень) призводить не лише до тимчасових труднощів, а до

системного порушення адаптаційних механізмів дитини. Особливо вразливими є діти, які потребують безперервної корекційно-розвиткової підтримки, оскільки навіть короточасне переривання супроводу спричиняє втрату вже сформованих навичок. Таким чином, соціальна адаптивність дитини з особливими освітніми потребами у родинях військовослужбовців визначається не окремими чинниками, а їх сукупною дією, що обумовлює необхідність системного підходу до психологічної підтримки [17]. Виявлені закономірності підтверджують доцільність розробки комплексної моделі супроводу, яка інтегрує сімейний, освітній та соціальний компоненти психологічної допомоги та підтримки.

Ефективність такої моделі значною мірою залежить від наявності та доступності зовнішніх ресурсів допомоги, які забезпечують психологічну допомогу та підтримку, соціальний супровід та консультативні послуги для військовослужбовців і членів їхніх родин [19]. Сьогодні в Україні функціонує низка інституційних та громадських ініціатив, спрямованих на надання такої допомоги та підтримки, однак їх потенціал щодо підтримки родин, які виховують дітей з ООП, потребує систематизації та інтеграції. З огляду на це доцільним є узагальнення основних ресурсів психологічної допомоги та підтримки та визначення їх можливостей у контексті забезпечення адаптивності дітей з особливими освітніми потребами у родинях військовослужбовців (табл. 3).

Таблиця 3

Інституційні та громадські ресурси психологічної підтримки родин військовослужбовців

Основні послуги	Цільова аудиторія	Тип підтримки	Потенційна користь для дітей з ООП	Обмеження у контексті ООП
<i>«Ти як?»</i>				
Психоедукація, матеріали самопомоги	Населення в цілому	Інформаційно-превентивна	Підвищення психологічної грамотності батьків	Відсутність індивідуального супроводу
<i>Жіноча сила України</i>				
Психосоціальна підтримка, групи	Родини військових	Групова, підтримуюча	Емоційна підтримка дітей і матерів	Обмежена спеціалізація щодо ООП
<i>Veteran Hub</i>				
Психологічні консультації	Ветерани, родини	Індивідуальна	Робота з травматичним досвідом батьків	Фокус не на дитині
<i>«База»</i>				
Онлайн-консультавання	Широка аудиторія	Дистанційна	Доступ до психологічної допомоги	Відсутність інклюзивної адаптації

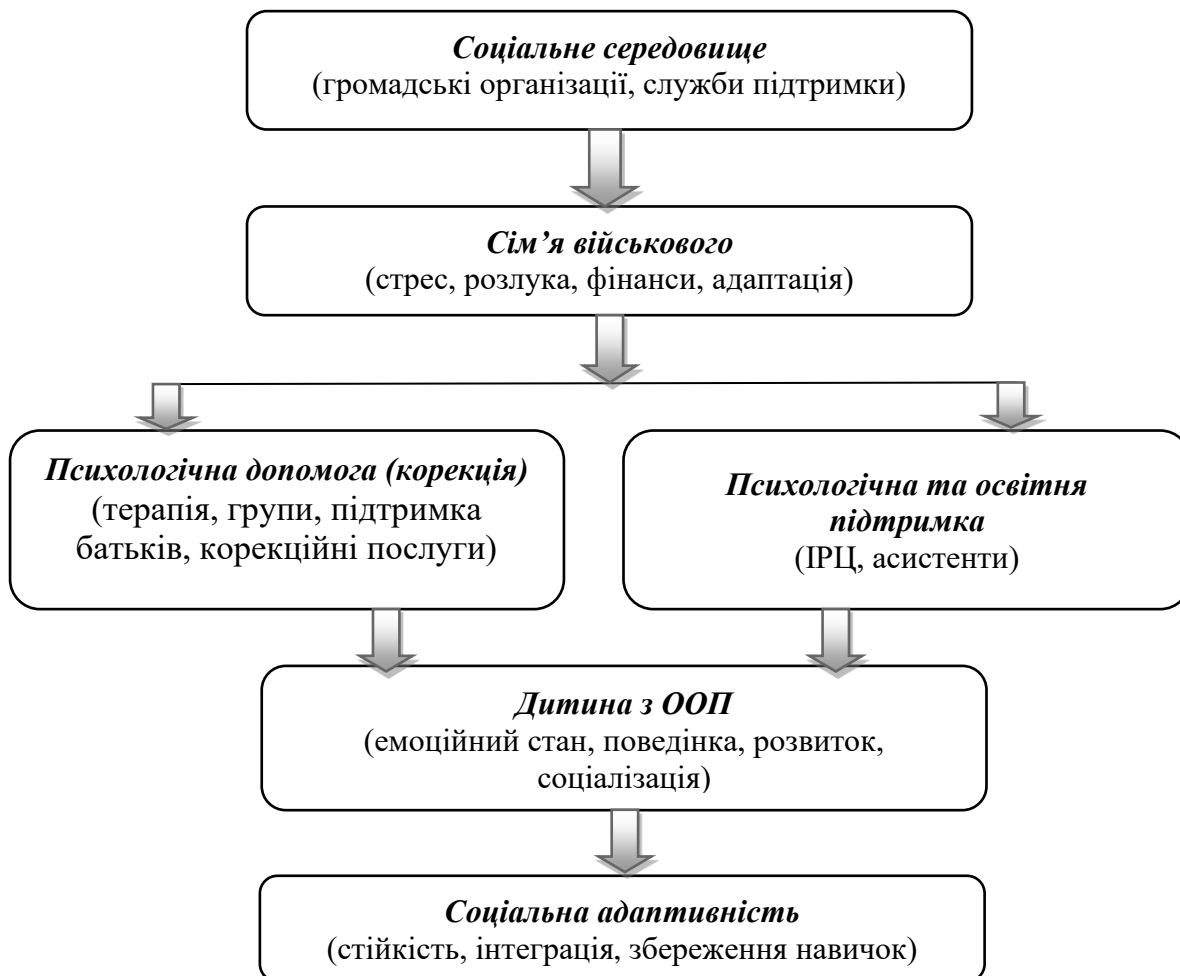
Основні послуги	Цільова аудиторія	Тип підтримки	Потенційна користь для дітей з ООП	Обмеження у контексті ООП
«Вільний вибір»				
Індивідуальна терапія	Військові, родини	Індивідуальна	Підтримка сімейної системи	Непрямої вплив на дитину
CETA				
Травмотерапія	Особи з ПТСР	Клінічна	Зниження рівня травматизації в сім'ї	Вузька спеціалізація
Mindy				
Кризове консультування	Захисники, родини	Кризова	Оперативна допомога у гострих станах	Короткостроковість впливу
Vesta				
Психологічна підтримка	Ветерани, сім'ї	Підтримуюча	Робота з переживанням втрат	Не орієнтована на розвиток дитини
«Блакитний птах»				
Психологічна та соціальна допомога	Родини полонених	Комплексна	Підтримка травмованих дітей	Обмежене охоплення

Джерело: побудовано за [13]

Аналіз наявних інституційних та громадських ресурсів свідчить про сформовану, проте фрагментовану систему психологічної допомоги та підтримки родин військовослужбовців. Більшість ініціатив орієнтована на подолання наслідків травматичного досвіду, кризових станів та емоційного виснаження дорослих, що є важливим, але недостатнім для забезпечення комплексної допомоги та підтримки дітей з особливими освітніми потребами. Домінуючими формами допомоги і підтримки є індивідуальне консультування, кризове реагування та групова підтримка, які переважно спрямовані на стабілізацію психоемоційного стану батьків. Водночас спеціалізовані сервіси, орієнтовані безпосередньо на розвиток, адаптацію та психологічну допомогу (корекцію) дітей з ООП, представлені обмежено або мають опосередкований характер впливу. Це зумовлює ситуацію, за якої навіть за наявності широкого спектра ресурсів потреби дітей з ООП задовольняються частково. Крім того, проблемою є відсутність інтеграції між різними видами допомоги та підтримки, що призводить до розриву між психологічною підтримкою родини, освітнім супроводом та соціальними сервісами. Унаслідок цього супровід має епізодичний характер і не забезпечує безперервності розвитку дитини. Таким чином, наявні ресурси формують основу системи підтримки, однак їх

ефективність у контексті забезпечення соціальної адаптивності дітей з особливими освітніми потребами обмежується відсутністю цілісного підходу, що об'єднує сімейний, освітній і соціальний компоненти.

З огляду на виявлену фрагментарність існуючих підходів та необхідність узгодження різних напрямів супроводу, актуальним є формування інтегрованої моделі психологічного супроводу родин військовослужбовців, яка забезпечує цілісне охоплення потреб як дитини з особливими освітніми потребами, так і її сімейного середовища – рис. 1.

Рис. 1. Модель психологічного супроводу родин військовослужбовців, які виховують дітей з особливими освітніми потребами

Джерело: побудовано автором

Узагальнення статистичних даних, аналіз впливу сімейного середовища та оцінка наявних ресурсів підтримки дозволили сформуванню комплексного уявлення про проблему соціальної адаптації дітей з особливими освітніми потребами у родинах військовослужбовців. Встановлено, що існуюча система допомоги має фрагментарний характер і не забезпечує належного рівня узгодженості між психологічною допомогою, освітньою та соціальною підтримкою, що знижує ефективність адаптаційних процесів дитини.

Представлена модель відображає взаємозв'язок ключових компонентів супроводу та обґрунтовує необхідність їх інтеграції у межах цілісної системи, орієнтованої на потреби дитини з ООП та її сімейного середовища. Її побудова базується на поєднанні сімейно-психологічного, дитячо-адаптаційного, освітньо-інклюзивного та соціально-ресурсного напрямів впливу, що забезпечують безперервність підтримки та підвищення рівня соціальної адаптивності.

З огляду на зазначене, виникає необхідність не лише концептуального обґрунтування, а й практичної реалізації запропонованого підходу, що зумовлює розробку системи психологічного супроводу родин військовослужбовців, які виховують дітей з особливими освітніми потребами.

В умовах воєнного стану проблема соціальної адаптивності дітей з особливими освітніми потребами набуває комплексного характеру, що потребує впровадження інтегрованих механізмів психологічного супроводу. На відміну від традиційних підходів, орієнтованих на окремі аспекти допомоги та підтримки, запропонована розробка передбачає формування цілісної системи супроводу, яка поєднує сімейний, індивідуально-дитячий, освітній та соціально-ресурсний компоненти. Метою запропонованої системи є підвищення рівня соціальної адаптивності дитини з ООП шляхом впровадження комплексної психологічної підтримки родин військовослужбовців, що забезпечує стабілізацію емоційного стану, збереження освітніх і поведінкових навичок та формування здатності до адаптації в умовах тривалої невизначеності.

Методологічну основу розробки становлять принципи системності, індивідуалізації, безперервності супроводу, мультидисциплінарної взаємодії та травмоорієнтованого підходу. Зокрема, принцип системності передбачає розгляд сім'ї як цілісної системи, у межах якої психологічний стан батьків безпосередньо впливає на розвиток дитини. Індивідуалізація забезпечує врахування особливостей розвитку дитини з ООП та умов її життєдіяльності. Безперервність супроводу виступає ключовою умовою збереження досягнутого рівня розвитку, тоді як мультидисциплінарний підхід дозволяє інтегрувати зусилля фахівців різного профілю для досягнення комплексного результату.

Мультидисциплінарність передбачає узгоджену взаємодію психологів, педагогів, фахівців інклюзивно-ресурсних центрів, соціальних працівників та представників громадських організацій. Травмоорієнтований підхід забезпечує врахування впливу воєнного досвіду на психоемоційний стан як дитини, так і членів її родини, що є критично важливим в умовах тривалого стресу та невизначеності.

Запропонована система включає чотири взаємопов'язані компоненти. Сімейно-психологічний компонент спрямований на стабілізацію емоційного стану батьків, подолання тривоги, страху, наслідків розлуки та психологічного виснаження, пов'язаного з військовою службою одного з членів родини. З урахуванням механізмів емоційного перенесення та високої залежності дитини з ООП від стану дорослого, цей компонент виступає базовим у формуванні адаптивного середовища.

Дитячо-адаптаційний компонент орієнтований на розвиток навичок емоційної регуляції, зниження рівня тривожності, підтримку поведінкових і соціальних компетентностей, а також формування стабільних рутин, які забезпечують відчуття безпеки та передбачуваності. Освітньо-інклюзивний компонент передбачає збереження безперервності індивідуальної освітньої траєкторії дитини через взаємодію з інклюзивно-ресурсними центрами, асистентами вчителя, реалізацію індивідуальних програм розвитку та проведення корекційно-розвиткових занять. Соціально-ресурсний компонент охоплює залучення інституційних і громадських механізмів підтримки, що дозволяє розширити ресурсні можливості родини, знизити рівень соціальної ізоляції та підвищити здатність до подолання кризових ситуацій.

Реалізація розробки має поетапний характер – рис. 2.

Рис. 2. Етапи реалізації системи психологічного супроводу родин військовослужбовців

Джерело: побудовано автором

Практична реалізація системи ґрунтується на застосуванні комплексу інструментів, серед яких ключове місце займають індивідуальне та сімейне консультування, психокорекційні методики, формування стабільних рутин і ритуалів, використання соціальних історій, сенсорних і дихальних практик, а також залучення цифрових платформ психологічної підтримки. Важливою умовою є забезпечення ефективної взаємодії між батьками, педагогами та фахівцями, що дозволяє сформувати єдине підтримувальне середовище для дитини.

Очікуваними результатами впровадження системи є зниження рівня тривожності та емоційної напруги у дитини, стабілізація сімейного середовища, збереження і розвиток освітніх та соціальних навичок, покращення якості внутрішньосімейної комунікації та формування здатності до адаптації в умовах змінного середовища. У сукупності це забезпечує підвищення рівня соціальної адаптивності дитини з особливими освітніми потребами.

Таким чином, запропонована система психологічного супроводу забезпечує інтеграцію наявних ресурсів підтримки в єдину модель взаємодії, орієнтовану на потреби родин військовослужбовців, та створює підґрунтя для підвищення ефективності адаптаційних процесів дітей з ООП в умовах війни.

Висновки. Поєднання мобілізації, тривалої розлуки, хронічного стресу, вимушених переїздів і фінансових обмежень формує підвищене навантаження на сімейну систему, що відображається на емоційному стані дитини, стабільності її поведінки та здатності до соціалізації. Накопичення таких чинників спричиняє не лише тимчасові труднощі, а й ризики втрати вже сформованих навичок.

Узагальнення отриманих результатів дозволило сформулювати концепцію інтегрованої системи психологічного супроводу родин військовослужбовців, яка поєднує сімейно-психологічний, дитячо-адаптаційний, освітньо-інклюзивний та соціально-ресурсний компоненти. Запропонований підхід передбачає поетапну реалізацію, орієнтовану на безперервність підтримки, індивідуалізацію роботи з дитиною та координацію дій різних фахівців. Отримані результати можуть бути використані як методична основа для вдосконалення практики психологічного супроводу родин військовослужбовців, а також для подальшого розвитку інтегрованих моделей підтримки дітей з особливими освітніми потребами в умовах кризових соціальних трансформацій.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з розробкою інструментів оцінювання ефективності запропонованої системи психологічного супроводу та її апробацією в різних регіональних умовах з урахуванням специфіки потреб дітей з особливими освітніми потребами.

Література:

1. Психологічна підтримка сімей військових, ветеранів. URL: <https://arpp.com.ua/molfa-hub/psychological-support-for-families-of-military-personnel-and-veterans/> (дата звернення: 01.05.2026).
2. Strong J. Staff perspective: military families with children who have special needs. 2025. URL: <https://deploymentpsych.org/blog/staff-perspective-military-families-children-who-have-special-needs> (дата звернення: 01.05.2026).

3. Anggraini A. A., Harianto M. I., Putri S. N., Sholikhah N., Anto A. H. F. Family resilience in households of children with disabilities: A comprehensive analysis. *Proceedings of Maulana Malik Ibrahim International Conference on Health and Social Sciences*. 2024. Vol. 2, № 01. DOI: <https://doi.org/10.29080/pmhrs.v2i01.2194>.

4. Bondar K., Shestopalova O., Barow T. The situation of children with disabilities from the de-occupied territories of Southern Ukraine: Coping strategies and perspectives of families affected. *Scandinavian Journal of Disability Research*. 2026. Vol. 28, № 1. P. 130–145. DOI: <https://doi.org/10.16993/sjdr.1385>.

5. Shin M. E., Misca G. Interventions to support parenting in military and veteran families: The state of play. *Family Court Review*. 2025. Vol. 63, № 4. P. 575–600. DOI: <https://doi.org/10.1111/fcre.70021>.

6. Leskin G. A., Nemcek S. P., Basha S. A. J., Gewirtz A. Global perspectives on the mental health of children of military service members. *Psychiatry*. 2025. Vol. 88, № 3. P. 273–287. DOI: <https://doi.org/10.1080/00332747.2025.2530804>.

7. Hébert M. L., Tippe J. M., Aquin C., Maximos M., Brémault-Phillips S., Sevigny P. R. Military family-centred resilience-building programming across the deployment cycle: A scoping review. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 2024. Vol. 21, № 10. Article 1378. DOI: <https://doi.org/10.3390/ijerph21101378>.

8. Sands M. M., McGuire S. N., Meadan H., DiPietro-Wells R., Hacker R. E. Military families with young children with disabilities: Families' and providers' perceptions. *Early Childhood Research Quarterly*. 2023. Vol. 64. P. 61–71. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ecresq.2023.01.013>.

9. Омельченко І., Боярчук А. Психологія родин військовослужбовців, які виховують дітей з особливими освітніми потребами. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*. 2025. № 1(26). С. 152–168. DOI: <https://doi.org/10.33189/epsn.v1i26.283>.

10. Ярмола Н., Хотенюк І. Роль психолога у підтримці внутрішньо переміщених родин з дітьми з особливими освітніми потребами: міждисциплінарний підхід. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2025. № 118(2). С. 193–202. DOI: <https://doi.org/10.33189/ectu.v118i2.258>.

11. Василенко О., Безручук Ю. Особливості соціально-психологічного супроводу батьків, які виховують дітей з особливими освітніми потребами. *Psychology Travelogs*. 2023. № 2. С. 23–31. DOI: <https://doi.org/10.31891/PT-2023-2-2>.

12. Курчатова А., Шапочка К., Вдовиченко Р. Особливості соціально-психологічної допомоги батькам дітей з особливими освітніми потребами. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2025. № 218. С. 149–154. DOI: <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2025-1-218-149-154>.

13. Кобильченко В. В. Теоретичні основи психолого-педагогічного супроводу молодших школярів з порушеннями зору : монографія. Полтава : ТОВ «Фірма «Техсервіс», 2017. 300 с.

14. Психологічна підтримка: матеріали для покращення ментального здоров'я зібрані захисниками для захисників. URL: <https://nazviazku.zsu.gov.ua/psychological-help> (дата звернення: 01.05.2026).

15. Інклюзія під час війни: як підтримати дітей з особливими потребами. URL: <https://osvita.ua/school/method/87002/> (дата звернення: 01.05.2026).

16. Денисюк О. Я., Дронь Т. О., Титаренко Н. В., Ткаченко В. В. Моніторинг щодо створення інклюзивних груп у закладах дошкільної освіти: інформаційна довідка. Міністерство освіти і науки України, ДНУ «Інститут освітньої аналітики». 2025. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/inkluzyvne-navchannya/2026/monitoring-shhodo-stvorennia-inkluzivnix-grup-u-zakladaх-doskilnoyi-osviti-2025-stanom-na-0111.pdf> (дата звернення: 01.05.2026).

17. Що з інклюзивною освітою в Україні під час війни. URL: <https://nus.org.ua/2023/02/02/shho-z-inklyuzyvnoyu-osvitoyu-v-ukrayini-pid-chas-vijny/> (дата звернення: 01.05.2026).

18. Бриндіков Ю. Л., Дуля А. В., Караман О. Л., Островська Н. О., Трубавіна І. М., Чередниченко О. Ю. Методичні рекомендації щодо соціальної роботи з військовослужбовцями та членами їх сімей, їх соціального захисту. Полтава; Кривий Ріг: КДПУ, 2024. 101 с. URL: https://dspace.luguniv.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/10273/МЕТОДИЧНІ%20РЕКОМЕНДАЦІЇ%20ЩОДО%20СР%203%20ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМИ_24.05.24.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 01.05.2026).

19. Колбасова Х. В. Психологічний супровід навчання дітей з ООП за умов воєнного часу: на допомогу батькам та освітянам. *Наукові інновації та передові технології*. 2022. № 7(9). С. 46–58. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2022-7\(9\)-46-58](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2022-7(9)-46-58).

References:

1. Psykholohichna pidtrymka simej viiskovykh, veteraniv [Psychological support for families of military personnel and veterans]. (n.d.). Retrieved from: <https://arpp.com.ua/molfa-hub/psychological-support-for-families-of-military-personnel-and-veterans/> (accessed 01 May 2026). [in Ukrainian].

2. Strong, J. (2025). Staff perspective: military families with children who have special needs. Retrieved from: <https://deploymentpsych.org/blog/staff-perspective-military-families-children-who-have-special-needs> (accessed 01 May 2026). [in English].

3. Anggraini, A. A., Harianto, M. I., Putri, S. N., Sholikah, N., & Anto, A. H. F. (2024). Family resilience in households of children with disabilities: A comprehensive analysis. Proceedings of Maulana Malik Ibrahim International Conference on Health and Social Sciences, 2(01). <https://doi.org/10.29080/pmhrs.v2i01.2194>. [in English].

4. Bondar, K., Shestopalova, O., & Barow, T. (2026). The situation of children with disabilities from the de-occupied territories of Southern Ukraine: Coping strategies and perspectives of families affected. *Scandinavian Journal of Disability Research*, 28(1), 130–145. <https://doi.org/10.16993/sjdr.1385>. [in English].

5. Shin, M. E., & Misca, G. (2025). Interventions to support parenting in military and veteran families: The state of play. *Family Court Review*, 63(4), 575–600. <https://doi.org/10.1111/fcre.70021>. [in English].

6. Leskin, G. A., Nemcek, S. P., Basha, S. A. J., & Gewirtz, A. (2025). Global perspectives on the mental health of children of military service members. *Psychiatry*, 88(3), 273–287. <https://doi.org/10.1080/00332747.2025.2530804>. [in English].

7. Hébert, M. L., Tippe, J. M., Aquin, C., Maximus, M., Brémault-Phillips, S., & Sevigny, P. R. (2024). Military family-centred resilience-building programming across the deployment cycle: A scoping review. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 21(10), 1378. <https://doi.org/10.3390/ijerph21101378>. [in English].

8. Sands, M. M., McGuire, S. N., Meadan, H., DiPietro-Wells, R., & Hacker, R. E. (2023). Military families with young children with disabilities: Families' and providers' perceptions. *Early Childhood Research Quarterly*, 64, 61–71. <https://doi.org/10.1016/j.ecresq.2023.01.013>. [in English].

9. Omelchenko, I., & Boiarchuk, A. (2025). Psykholohiia rodyn viiskovoslužhbovtziv, yaki vykhovuiut ditei z osoblyvymy osvithnyimi potrebamy [Psychology of military families raising children with special educational needs]. *Osvita osib z osoblyvymy potrebamy: shliakhy rozbudovy*, 1(26), 152–168. <https://doi.org/10.33189/epsn.v1i26.283>. [in Ukrainian].

10. Yarmola, N., & Khoteniuk, I. (2025). Rol psykholoha u pidtrymtsi vnutrishno peremishchenykh rodyn z ditmy z osoblyvymy osvithnyimi potrebamy: mizhdystsyplinarnyi pidkhid [The role of a psychologist in supporting internally displaced families with children with special

educational needs: An interdisciplinary approach]. *Osoblyva dytyna: navchannia i vykhovannia*, 118(2), 193–202. <https://doi.org/10.33189/ectu.v118i2.258>. [in Ukrainian].

11. Vasylenko, O., & Bezruchuk, Yu. (2023). *Osoblyvosti sotsialno-psykholohichnoho suprovodu batkiv, yaki vykhovuiut ditei z osoblyvymy osvitimy potrebamy* [Features of socio-psychological support for parents raising children with special educational needs]. *Psychology Travels*, 2, 23–31. <https://doi.org/10.31891/PT-2023-2-2>. [in Ukrainian].

12. Kurchatova, A., Shapochka, K., & Vdovychenko, R. (2025). *Osoblyvosti sotsialno-psykholohichnoi dopomohy batkam ditei z osoblyvymy osvitimy potrebamy* [Features of socio-psychological assistance to parents of children with special educational needs]. *Naukovi zapysky. Serii: Pedagogichni nauky*, 218, 149–154. <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2025-1-218-149-154>. [in Ukrainian].

13. *Psykhologichna pidtrymka: materialy dlia pokrashchennia mentalnoho zdorovia zibrani zakhysnykamy dlia zakhysnykiv* [Psychological support: materials for improving mental health collected by defenders for defenders]. (n.d.). Retrieved from: <https://nazviazku.zsu.gov.ua/psychological-help> (accessed 01 May 2026). [in Ukrainian].

14. *Inkluziia pid chas viiny: yak pidtrymaty ditei z osoblyvymy potrebamy?* [Inclusion during the war: how to support children with special needs?]. (n.d.). Retrieved from: <https://osvita.ua/school/method/87002/> (accessed 01 May 2026). [in Ukrainian].

15. Denysiuk, O. Ya., Dron, T. O., Tytarenko, N. V., & Tkachenko, V. V. (2025). *Monitorynh shchodo stvorennia inkliuzyvnykh hrup u zakladakh doskilnoi osvity: informatsiina dovidka* [Monitoring of the creation of inclusive groups in preschool education institutions: information report]. *Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy, DNU "Instytut osvitnoi analityky"*. Retrieved from: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/inkluzyvne-navchannya/2026/monitoring-shhodo-stvorennia-inkliuzivnix-grup-u-zakladax-doskilnoyi-osviti-2025-stanom-na-0111.pdf> (accessed 01 May 2026). [in Ukrainian].

16. *Shcho z inkliuzyvnoiu osvitoiu v Ukraini pid chas viiny* [What is happening with inclusive education in Ukraine during the war]. (2023). Retrieved from: <https://nus.org.ua/2023/02/02/shho-z-inklyuzyvnoyu-osvitoiu-v-ukrayini-pid-chas-vijny/> (accessed 01 May 2026). [in Ukrainian].

17. Bryndikov, Yu. L., Dulia, A. V., Karaman, O. L., Ostrovska, N. O., Trubavina, I. M., & Cherednychenko, O. Yu. (2024). *Metodychni rekomendatsii shchodo sotsialnoi roboty z viiskovoslužbovtsiamy ta chlenamy yikh simei, yikh sotsialnoho zakhystu* [Methodological recommendations on social work with military personnel and their families, their social protection]. *Poltava; Kryvyi Rih: KDPU*. Retrieved from: https://dspace.luguniv.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/10273/МЕТОДИЧНІ%20РЕКОМЕНДАЦІЇ%20ЩОДО%20СР%203%20ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМИ_24.05.24.pdf?sequence=1&isAllowed=y (accessed 01 May 2026). [in Ukrainian].

18. Kolbasova, Kh. V. (2022). *Psykhologichnyi suprovid navchannia ditei z OOP za umov voiennoho chasu: na dopomohu batkam ta osvitiianam* [Psychological support of education of children with special educational needs under wartime conditions: For parents and educators]. *Naukovi innovatsii ta peredovi tekhnologii*, 7(9), 46–58. [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2022-7\(9\)-46-58](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2022-7(9)-46-58). [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 19.04.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 03.05.2026

